ascensionem, ex Sion et Jerusalem cœpit regnare in omnes gentes, easque per Apostolos suæ fidei et cultui subjicere, donec omnes inimicos suos, id est omnes impios et reprobos calcet et conterat in die judicii.

DONEC PONAM INIMICOS TUOS SCABELLUM PEDUM TUORUM. — *q. d.* Regna mecum in omni gloria, usque ad diem judicii, quando omnes inimicos, id est impios, tibi plane subjiciam, ut eis quasi mancipiis domineris, imo eos calces quasi scabellum pedum tuorum, quod signum est infimæ et vilissimæ servitutis. Unde Sapor, rex Persarum, Aurelianum Imperatorem a se bello captum fecit sibi scabellum: ascensuro enim in equum, Aurelianus dorsum suum, quasi scabellum per quod in equum conscenderet, Sapori præbere debebat. Idem fecit Tamberlanus, Tartarorum Imperator, Bajazeti, Imperatori Turcarum, cum eum prælio vicisset et cepisset.

Ut ergo «donec,» non significat finem, sed continuationem et amplificationem sessionis et regni, *q. d.* Regna mecum etiam, donec inimicos tuos tuis supponam pedibus, etiam tempore, quod tuo regno videtur oppositum et contrarium, etiam quando illi videbuntur regnare, etiam antequam hostes tuos tuis pedibus substernam, tuoque libito subjiciam, diabolo, morte, impiis, peccatis funditus eversis et extirpatis. Nempe inter medias cruces, persecutiones, impietates, motus et turbas Satanæ ac ministrorum ejus regna: nam de alio tempore non est dubium, quin regnet Christus. Ita Genebrardus. Sic sumitur «donec» *Matth.* I, vers. ult., et alibi. Addit hoc Christus, ut tacite perstringat Pharisæos suos inimicos, *q. d.* Vos, o Pharisæi, me persequimini, imo me occidetis et crucifigetis, sed scitote quod tertia die resurgam, et quadragesima die ascendam in cœlum, indeque judex omnium hominum redibo, ac vos cæterosque infideles et impios inimicos meos condemnabo, calcabo et deprimam in tartara.

46. ET NEMO POTERAT EI RESPONDERE (Syrus, *rationem reddere*) VERBUM (quia, ut dixi, credebant Messiam merum fore hominem), NEQUE AUSUS FUIT QUISQUAM EX ILLA DIE EUM AMPLIUS INTERROGARE. — «Conticuerunt igitur, ait S. Chrysostomus, lethali vulnere perfossi.» «Maluerunt enim, inquit S. Augustinus *in Psal.* CIX, 1 et 2, inflata taciturnitate disrumpi, quam humili confessione edoceri.» Vers. 46. *Luc.* XX, 40; *Mar.* XII, 24.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus primo jubet Judæis, ut Scribarum et Pharisæorum doctrinam sequantur, sed non vitam et mores, utpote improbos, inhumanos, jactabundos et arrogantes. Secundo, vers. 13, *væ maledictionis eis intentat, ob eorum hypocrisin, avaritiam, superstitionem aliaque scelera quæ recenset. Tertio, vers.* 32, *prædicit ab eis occidendos suos fideles et Apostolos; ideoque Hierosolymæ et Judææ extremum per Romanos excidium intentat.*

Videtur hoc esse ultimum et cygnæum Christi oraculum, quo crucem et mortem sibi instantem præsagit, imo parat et ambit. Hac enim acri et libera vitiorum castigatione, adeo offendit Scribas et Pharisæos, ut non jam verba, sed verbera ei pararent: unde post tres dies (hæc omnia enim acta et dicta sunt a Christo die martis post Dominicam Palmarum, ut dixi in Chronotaxi) *eum ceperunt et crucifixerunt. Prævidebat hoc Christus, sed eorum malitiæ parcere noluit, nec debuit, sed eam acriter reprehendit, utpote legislator et morum censor a Deo in mundum missus, etiamsi sciret se propterea ab eis occidendum, quia mortem hanc pro salute hominum Deo Patri offerre desiderabat, ut hac ratione mira Dei providentia, quæ decreverat homines per Christi crucem salvare, in ipso et per ipsum impleretur. Christi libertatem imitatus est S. Stephanus, qui acri sua reprehensione viam sibi stravit ad martyrium adeo exoptatum,* Actor. VII.

1. Tunc Jesus locutus est ad turbas et ad discipulos suos, 2. dicens: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi. 3. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate et facite: secundum opera vero eorum nolite facere; dicunt enim, et non faciunt. 4. Alligant enim onera gravia et importabilia, et imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea movere. 5. Omnia vero opera sua faciunt ut videantur ab hominibus; dilatant enim phylacteria sua, et magnificant fimbrias. 6. Amant autem primos recubitus in cœnis, et primas cathedras in synagogis, 7. et salutationes in foro, et vocari ab hominibus

Rabbi. 8. Vos autem nolite vocari Rabbi; unus est enim Magister vester, omnes autem vos fratres estis. 9. Et patrem nolite vocare vobis super terram; unus est enim Pater vester, qui in cœlis est. 10. Nec vocemini magistri, quia magister vester unus est, Christus. 11. Qui major est vestrum, erit minister vester. 12. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur; et qui se humiliaverit, exaltabitur. 13. Væ autem vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia clauditis regnum cœlorum ante homines; vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare. 14. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes: propter hoc amplius accipietis judicium. 15. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia circuitis mare et aridam, ut faciatis unum proselytum; et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos. 16. Væ vobis, duces cæci, qui dicitis: Quicumque juraverit per templum, nihil est; qui autem juraverit in auro templi, debet. 17. Stulti et cæci: quid enim majus est, aurum, an templum quod sanctificat aurum? 18. Et quicumque juraverit in altari, nihil est; quicumque autem juraverit in dono, quod est super illud, debet. 19. Cæci: quid enim majus est, donum, an altare quod sanctificat donum? 20. Qui ergo jurat in altari, jurat in eo et in omnibus quæ super illud sunt. 21. Et quicumque juraverit in templo, jurat in illo et in eo qui habitat in ipso; 22. et qui jurat in cœlo, jurat in throno Dei et in eo qui sedet super eum. 23. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentham, et anethum, et cyminum, et reliquistis quæ graviora sunt legis, judicium, et misericordiam, et fidem: hæc oportuit facere, et illa non omittere. 24. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes. 25. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia mundatis quod deforis est calicis et paropsidis, intus autem pleni estis rapina et immunditia. 26. Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id, quod deforis est, mundum. 27. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ aforis parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia. 28. Sic et vos aforis quidem paretis hominibus justi, intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate. 29. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulcra Prophetarum, et ornatis monumenta justorum. 30. Et dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine Prophetarum. 31. Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum qui Prophetas occiderunt. 32. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. 33. Serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis a judicio gehennæ? 34. Ideo ecce ego mitto ad vos Prophetas, et sapientes, et scribas, et ex illis occidetis, et crucifigetis, et ex eis flagellabitis in synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem: 35. ut veniat super vos omnis sanguis justus qui effusus est super terram, a sanguine Abel justi, usque ad sanguinem Zachariæ, filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare. 36. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam. 37. Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? 38. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. 39. Dico enim vobis, non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus, qui venit in nomine Domini.

1. TUNC JESUS LOCUTUS EST AD TURBAS ET AD DISCIPULOS SUOS. — «Tunc,» scilicet, cum suis sapientissimis responsionibus, quæstionibus et rationibus jam sæpius confutasset Scribarum et Pharisæorum errores et ignorantiam, eisque multis probasset se esse Messiam, Dei Filium, etiam per miracula, ac cerneret Scribas iis adeo non moveri ad fidem in ipsum, ut potius irritarentur magis ad eum perdendum; «tunc,» inquam, effrontem eorum pervicaciam hac efficaci et pathetica oratione contundit, qua externam et fictam sanctitatis eorum larvam, ne populus eam imitetur, detegit, ac latentem sub ea improbitatem ostendit, ut eam plebs devitet.

Vers. 2. Cathedra est auctoritas docendi et jubendi.

2. Dicens : Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi. — Per « cathedram, » metonymice intelligit honorem, gradum, dignitatem, et auctoritatem docendi et jubendi, quam apud Judæos habuit Moyses, quam Scribæ post Moysen acceperant. Est catachresis. Nam non tantum sedendo, sed stando Scribas docuisse satis colligitur ex *Luc.* IV, 16, et *Act.* XIII, 16. Sic cathedra S. Petri vocatur ipsa potestas et auctoritas Pontificia docendi et regendi omnes fideles totius orbis, in qua S. Petro succedunt Romani Pontifices : nam alioqui in lignea ista cathedra, in qua sedit S. Petrus, nullus Pontificum amplius sedet, sed illa religionis ergo asservatur, et populo quotannis in festo Cathedræ S. Petri in ejus basilica veneranda ostenditur. Hinc S. Hieronymus, *p. Damasum* : « Ego ait, Beatitudini Tuæ, id est Cathedræ Petri, communione consocior. » Pontifex enim, licet ut privatus homo errare possit, tamen cum ex cathedra, id est ex auctoritate Pontificia, aliquid de fide definit, errare nequit ob assistentiam Spiritus Sancti.

Nota : Scribæ erant legis doctores et interpretes, qui legem populo proponebant et explanabant; Pharisæi vero regebant populum, et in magistratum adlegebantur, rejectis Sadducæis, ut satis insinuat Josephus, lib. XVIII *Antiq.*, cap. II, quocirca Sadducæi hic non nominantur. Porro, multi ex Scribis et Pharisæis erant sacerdotes vel Levitæ : horum enim erat docere populum, *Malach.* II, 7. Sed Christus eos noluit nominare sacerdotes, ob honorem sacerdotii, ne illi derogaret.

Vers. 3. Obediendum malis Prælatis justa præcipientibus.

3. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis (ex lege facienda), servate et facite : secundum opera vero eorum nolite facere : dicunt enim, et non faciunt, — « Omnia, » scilicet Mosi et legi non contraria. Contrarium enim legi dicenti : « Honora patrem et matrem, » erat dogma Scribarum, docentium parentibus dicere « corban; » uti docuit Christus, cap. XV, 4. Sic contrarium legi dicenti : « Non pejerabis, » erat dogma eorumdem docentium, si quis per templum vel altare juraret, non obligari juramento, quod taxat hic Christus, vers. 16. Contrarium pariter legi et Mosi erat docere, Jesum non esse Messiam sive Christum, quod docebant Scribæ : Jesus enim illa signa et miracula edebat, quæ a Mose et Prophetis prædicta erant edenda fore a Messia; et quicumque illa ederet, acceptandum esse tanquam Messiam. Unde, cap. XVI, 12, jussit Christus : « Cavete, inquit, a fermento Pharisæorum, » puta ab eorum doctrina, propria scilicet et privata, ac Moysi legique contraria. In his ergo populus sequi non poterat doctrinam Scribarum, nec illis obedire; in cæteris vero, quæ passim Moysi et legi consona docebant, obedire eis poterat, et sæpe tenebatur. Monet ergo hic cum Christus, ut omnia alia Scribarum dogmata legi non repugnantia, etiamsi vana et futilia, ac proinde non obligantia (lex enim ut obliget, debet præcipere rem honestam et utilem, non futilem, uti docent Jurisperiti et Theologi, tract. *De Legibus*, ac D. Thomas, III *part.*, *Quæst.* XCV, art. 3), uti erant crebræ manuum corporisque ablutiones et purificationes, illa tamen servet ad obedientiæ cæcæ et simplicis meritum, ac ordinis sacerdotalis et doctoralis reverentiam. Ita Jansenius, Franciscus Lucas et alii, licet Maldonatus τὸ « omnia » ad sola illa quæ a Moyse in lege sunt præcepta, restringat; quæ certe Christus hic maxime intelligit. Unde Syrus vertit : *Quæcumque dixerint vobis ut servetis, servate et peragite.*

Dicunt (præcipiunt) enim, et non faciunt. — *q. d.* Bene docent et jubent, sed male vivunt, tum quia legem violant, tum quia suo exemplo subditos scandalizant, et ad violandam pariter legem impellunt. Nam, ut ait ille,

Regis (*et doctoris*) ad exemplum totus componitur orbis.

Plus enim credunt homines factis quam dictis. Hoc Christi præceptum et monitum servent Christiani, cum vident subinde aliquos Episcopos, Pastores et magistratus non vivere juxta legem Christi, ad quam ipsi subditos cogunt.

4. Alligant (Syrus, *ligant*) enim onera gravia et importabilia, et imponunt in humeros hominum (Arabicus : *imponunt ea portanda super colla hominum*) : digito autem suo nolunt ea movere. — « Alligant, » Græce δεσμεύουσι, id est ligant, colligant, ac velut in cumulos coacervant, *q. d.* Tam multitudine quam magnitudine et gravitate præceptorum et tributorum populum onerant, deprimunt et pene opprimunt.

Importabilia. — Græce δυσβάστακτα, id est difficilia ad portandum : si enim fuissent omnino impossibilia ad portandum, non obligassent subditos; nemo enim tenetur ad impossibile, sive ad id quod facere non potest. Talia erant rigidæ legis interpretationes, ac insuper plurima alia quæ præter legem ipsi præcipiebant populo, præsertim circa oblationes, decimas, primitias, etc., quæ ipsi rigidissime a populo exigebant. Considera vel solam rigidam sabbati observationem ab eis præscriptam, ut nec Christum ægros sabbato curare permitterent, nec discipulos ejus famelicos spicas vellere et comedere, *Matth.* XII, 2 et seqq.

Digito autem suo nolunt ea movere, — Syrus, *tangere.* « Dicebant enim, ait Arias Montanus, se scire quid sibi facto opus sit. » Quocirca S. Chrysostomus : « Duplicem, ait, nequitiam eorum ostendit, tum quia sine venia exquisitissime multitudinem vivere volunt, tum quia animum sibi ipsis indulgentes, magnam assumunt licentiam : quorum opposita in optimo principe requiruntur, ut scilicet adversus seipsum nulla utatur venia, sed severum sui se judicem exhibeat, erga subjectos autem mitior, et ad dandam pronior veniam sit. »

5. Omnia vero opera sua faciunt ut videantur Vers. 5.

(Græce θεαθῆναι, id est *spectentur*; ita Syrus) ab hominibus. — Notat vanam eorum sanctimoniæ ostentationem, qua orabant in publicis plateis, quaque facturi eleemosynam canebant tuba, et jejunantes exterminabant facies suas, ut dixit Christus, cap. VI. Tangit Christus radicem incredulitatis Scribarum, cur non credant in Christum, quia scilicet quærebant vanam gloriam, ostentationem et plausum populi. « Impossibile enim est, ait S. Chrysostomus, ut credat Christo cœlestia prædicanti, qui gloriam hominum concupiscit terrenam. »

Phylacteria quid, et unde?

Dilatant enim phylacteria sua, et magnificant fimbrias. — Syrus : *Producunt fimbrias palliorum suorum.* Nota Judæos, nimis ad litteram interpretantes verba *Deut.* VI, 8 : « Ligabis ea (præcepta Dei) quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur ante oculos tuos, » membranas quasdam gestasse circum brachia et frontem (unde *brachialia* et *frontalia* dicebantur), ut jugiter oculos et frontem verberarent, et verberando mentem admonerent legis divinæ cogitandæ et servandæ, quibus inscribebant verba illa *Deut.* VI, 4 : « Audi, Israel, Dominus Deus noster, Deus unus est. Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua. » Has vocabant *phylacteria*, *q. d. conservatoria* (a φυλάττω, id est *custodio*, *conservo*), quia ad legis observationem eos perpetuo commonebant. Vide dicta *Deut.* VI, 8, et *Exodi* XIII, 9 et 16.

Eadem de causa jussit Dominus, *Num.* XV, 38, et *Deut.* XXII, 12, ut Judæi fimbrias sive fila quædam ex infima ora vestis dependentia gestarent, easque hyacinthinis, sive cœlestis coloris, quasi qui cœlestem vitam in legis custodia profiterentur et agerent. Addit S. Hieronymus Judæos pientiores hisce fimbriis inseruisse spinas acutissimas, ut ambulantes earum punctura legis divinæ semper admonerentur. Hæc omnia majora et latiora præ cæteris gestabant Pharisæi, ut viderentur omnibus religiosiores et exactiores legis custodes, cum tamen in animo suo eamdem parvi facerent, nec observarent, « Non intelligentes, ait S. Hieronymus, quod hæc in corde portanda sint, non in corpore, alioquin et armaria et arcæ habent libros, et notitiam Dei non habent. » Porro, S. Chrysostomus per « phylacteria » accipit amuleta sanitatis : talia enim censebant Scribæ esse membranas legis jam dictas. Sicut Christiani nonnulli Evangelium S. Joannis collo appendunt, quasi amuletum et conservatorium salutis.

6. Amant autem primos recubitus in cœnis, et primas cathedras in synagogis. — *q. d.* Ambiunt ubique primas, ideoque dilatant phylacteria, suasque orationes et eleemosynas ostentant, ut omnes eis quasi viris sanctis et sapientibus primas deferant.

7. Et salutationes in foro. — Græce ἐν ἀγορᾷ, id est in foris et plateis, *q. d.* Ambiunt ut omnes ipsos quasi sanctos profunda reverentia, aperto capite et flexis poplitibus salutent. Unde Chrysostomus : « Primas, inquit, salutationes amant, non solum in tempore, ut eos primum salutemus; sed etiam in voce, ut clamantes dicamus : Ave, Rabbi; et in corpore, ut flexis capitibus eis incurvemur; et in loco, ut in publico salutentur; unde dicit : Et salutationes in foro. » Sapienter R. Matthias in *Pirke avoth*, cap. IV : « Esto primus, ait, in salutando, ut prior quemlibet salutes. Esto cauda leonum, et non caput vulpium, hoc est, esto infimus inter bonos et generosos, non summus inter fraudulentos, superbos et impios. »

Et vocari ab hominibus Rabbi. — רב *Rab* (unde *rabbi*) idem est quod multus, id est magnus, eo quod vir magnus sit instar multorum, qualis est Rabbinus, sive legis doctor, utpote eruditione, auctoritate et virtute cæteris antecellens : « Vocari volunt Rabbi, ait Chrysostomus, et non esse; nomen appetunt, et officium negligunt. » Prudenter R. Benzoma in *Pirke avoth*, cap. IV : « Quis, ait, est sapiens? qui libenter ab omnibus discit, juxta illud : *Super senes intellexi, quia mandata tua quæsivi*, *Ps.* CXVIII. Quis potens? qui dominatur iræ et animo suo, juxta illud : *Melior est patiens viro forti; et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium*, *Prov.* XVI, 32. Quis dives? qui suis est contentus, juxta illud : *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, et bene tibi erit*, *Ps.* CXXVII. Quis honoratus? qui alios honorat juxta illud : *Quicumque glorificaverit me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles*, » I *Reg.* II, 30.

8. Vos autem nolite vocari Rabbi : unus est enim Magister vester, omnes autem vos fratres estis. — Vetat ambitionem et arrogantiam, qua Scribæ et Pharisæi captantes auram popularem cupiebant cæteris eminere, honorari et vocari Rabbi præ Christo, imo excluso Christo; alioqui gradum doctoratus appetere licet, velut testimonium scientiæ, ut illo auctoritatem docendi prædicandique apud populum quis sibi conciliet, itaque majorem in eo fructum docendo et prædicando efficiat. Unde Concilium Tridentinum, sess. 24, cap. XII, præcipit, « ut dignitates omnes, et saltem dimidia pars canonicatuum in Cathedralibus Ecclesiis et Collegiatis insignibus, conferantur tantum Magistris et Doctoribus; aut etiam Licentiatis in Theologia, vel Jure Canonico. » Quocirca Christus non ait : Nolite esse, sed : « Nolite vocari Rabbi. »

Gradum doctoratus ergo non vetat Christus, sed superbum nominis ambitum, fastum et arrogantiam, qua quis nomine Doctoris sibi placet, se magnifice circumspicit præ cæteris, vane se extollit, imo cæteros despicit, quasi scientiam et doctrinam habeat a se, non a Christo, uti faciebant Scribæ. Unde causam subdit : « Unus est enim Magister vester, omnes autem vos fratres estis, » *q. d.* Unus summus omnium Rabbi, id est Magis-

ter, est Christus, cujus cæteri omnes sunt discipuli, inter se pares quasi fratres : nemo ergo eorum se superbe præ cæteris extollat, arroganterque velit vocari Rabbi, quasi ex se sit doctor et magister aliorum : hoc enim est injurium Christo, qui solus ex se habet omnem scientiam, solusque summus omnium doctor, ipsos etiam doctores constituens et docens ; si enim natura quique ac gratia estis fratres, ideoque pares, ergo non estis magistri alii in alios, superbe aliis imperantes et dominantes, uti faciunt Scribæ. Alioqui enim Paulus ipse, ait S. Hieronymus, modeste vocat se doctorem Gentium, *Ephes.* II.

9. Et patrem nolite vocare vobis super terram : unus enim est Pater vester, qui est in cœlis. — Transit a magistro ad patrem, quia vers. præced. dixit omnes nos esse fratres, scilicet filios ejusdem Dei Patris. Ait ergo : Nolite vocare vobis super terram « Patrem, » scilicet quasi præcipuum vitæ auctorem, alimentorum et hæreditatis curatorem, ita ut ab eo toti pendeatis, vel certe tam ab eo quam a Deo ; uti faciunt Gentiles et athei aliique, non Deo, sed hominibus fidentes. Hunc esse sensum patet ex ratione quam subjicit : « Unus est enim Pater vester, qui est in cœlis, » « a quo omnis paternitas nominatur in cœlo et in terra, » *Ephes.* III, 15. Vide ibi dicta. Deus ergo solus vere et plene est pater omnium, utpote qui solus animam et vitam singulis aspirat, creat, conservat, auget, cujus comparatione patres terreni abusive, ait S. Hieronymus, et umbratice duntaxat sunt patres, ideoque filiis insolenter imperare non debent, sed se cum filiis humiliter Deo summo, omnium Patri, summittere : « Non enim, ait S. Chrysostomus, initium vitæ habemus ex parentibus, sed transitum vitæ per eos accipimus. »

10. Nec vocemini (ne ambiatis vocari) magistri (Græce καθηγηταί, id est institutores, magistri, gubernatores, moderatores ; Syrus, *rectores* ; Arabicus, *gubernatores*,) quia magister (Græce καθηγητής, id est viæ et vitæ institutor, dux et gubernator ; Syrus, *rector* ; Arabicus, *gubernator*) vester unus est, Christus. — Ipse enim, *primo*, per se nos docet, præit et ducit per viam virtutis ad cœlum, felicitatem et gloriam : cæteri vero docent prius ab ipso edocti. *Secundo*, cæteri docendo tantum verba et voces exterius auribus insonant, velut cymbalum tinniens ; sed Christus eorum sensa interius mentibus pandit, easque luce doctrinæ suæ illuminat : Non enim homo intellectum homini præstat docendo, ait S. Chrysostomus, sed a Deo præstitum per admonitionem exercet. » *Tertio*, cæteri tantum ostendunt quid lex jubeat, quidque Deus a nobis exigat ; at Christus gratiam voluntati inserit, ut illa quæ agenda sunt audientes, reipsa fortiter et constanter opere adimpleamus.

Hac de re S. Augustinus scripsit librum *De Magistro*, de quo ipse, lib. III *Confess.*, cap. II : « Sub idem tempus, ait, scripsi librum *De Magistro*, in quo disputatur, quæritur et invenitur magistrum non esse qui docet hominem scientiam, nisi Deum, secundum illud quod in Evangelio scriptum est : Unus est magister vester, Christus. » Unde, cap. XI, idipsum sic demonstrat : « De universis, ait, quæ intelligimus, non loquentem qui personat foris, sed intus ipsi menti præsidentem consulimus veritatem, verbis fortasse, ut consulamus, admoniti. Ille autem qui consulitur, docet, qui in interiore homine habitare dictus est Christus, id est incommutabilis Dei virtus, atque simpiterna sapientia : quam quidem omnis rationalis anima consulit, sed tantum cuique panditur, quantum capere propter propriam, sive malam, sive bonam voluntatem potest. »

11. Qui major est vestrum, erit minister vester. — Syrus, *fiat minister in vobis*. « Morbum inanis gloriæ, ait S. Chrysostomus, quem fugiendum esse dixerat, docet per humilitatem esse fugiendum. » Et Origenes : « Si quis, ait, ministrat verba divina, sciens quia Christus in eo fructificat, nequaquam se magistrum, sed ministrum profitetur ; unde sequitur : Qui major est vestrum, etc., quoniam et ipse Christus, cum esset vere magister, ministrum se esse professus est, dicens : Ego sum in medio vestrum quasi qui ministrat ; bene autem post omnia, quibus vanæ gloriæ vetavit concupiscentiam, addidit dicens : Qui autem se exaltaverit, humiliabitur ; et qui se humiliaverit, exaltabitur. » Vers. 11. Sup. XI, 26.

Erit minister. — Præveniat, ait Glossa, obsequendo, non superbe dominando : rectorem et matrem exhibeat pietas, et patrem disciplina ; cavendumque ne aut districtio rigida, aut pietas sit remissa.

12. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur ; et qui se humiliaverit, exaltabitur. — Syrus : *Quicumque efferet seipsum, deprimetur ; et qui seipsum depresserit, efferetur*, apud Deum, ait Remigius, et etiam apud homines : hi enim humiles extollunt, superbos humiliant. « Gloria enim sequitur fugientes, sequentes fugit. » « Insolentiam, ait S. Hilarius, Deus humilem effecturus est, et humilitatem elaturus in gloriam. » Vide dicta *Jacobi* I, 9, et I *Petri* V, 5 et 6. Praxim hujus axiomatis Christi ostendit humilis Evangelii discipulus, imo doctor S. Franciscus, per omnes vitæ suæ actiones, uti ostendit S. Bonaventura in ejus Vita. Vers. 12. Luc. XIV, 11 et XVIII, 14. Qui se humiliaverit, exaltabitur.

Porro, sicut quælibet virtus tres habet gradus, quorum primus est : propositum, quo homo firmiter proponit virtutem capessere et opera exequi ; secundus, fortitudo, ut omnes tentationes, adversitates, impedimenta, quæ in executione virtutis occurrunt, fortiter superet et constanter transcendat ; tertius, alacritas, ut alacriter hæc faciat illaque appetat, et in iis gaudeat, exultet et triumphet : sic pariter humilitatis primus gradus est seipsum suique vilitatem agnoscere ; ideoque se despicere ; secundus, fortiter ferre sui contemptum undecumque veniat ; tertius, in eo gaudere et exultare. Tres virtutis gradus.

Exemplum arrogantis humiliati.

Exemplum memorabile recenset B. Petrus Damianus, *Epist.* 15 (in alia editione 36). Quidam, ait, clericus audax et bellicosus, suo fastu et armis magnus evasit, ideoque de prædiis quibusdam litem habuit cum alio viro potente, quem prælio decidere statuit, utrimque ergo cohortes in aciem deducuntur. Clericus ante prælium adiens templum, audiensque Missam, cum legeretur : « Qui se exaltaverit, humiliabitur, » etc., insolenter dixit, imo blasphemavit : « Hæc sententia falsa est in me : si enim ego me humiliassem, nunquam tam magnus evasissem. » Mox inito prælio, cum equus ejus sitibundus ad aquam vicinam ipso invito procurreret, ipseque scutum in equum impingeret, ut illum in aciem revocaret, ecce ibi gladius hostilis os ejus blasphemum fulminis more transfixit, eumque occidit, ut superbum humiliaret et sterneret, veramque esse Christi sententiam ostenderet.

Vers. 13. Luc. XI, 52.

13. Væ autem vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia claudetis regnum cœlorum ante homines : vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.

Nota : Sicut Christus octo consignavit beatitudines, quasi totidem piorum benedictiones, octies repetens τὸ *beati*, dicensque : « Beati pauperes spiritu, beati mites, beati qui lugent, » etc., *Matth.* V ; sic vice versa hic octo assignat impiorum Scribarum maledictiones, octiesque repetit τὸ *væ*. Imitatur Christus legislator novus Mosem legislatorem veterem, qui benedictiones plurimas servantibus legem promittit, ac totidem maledictiones eam non servantibus intentat, *Deuter.* XXVII, 12. Ita Origenes. Octies hic Christus repetit væ.

Porro, τὸ *væ* Christi partim est prædicentis, ut vult Origenes, grave supplicium sceleribus Scribarum imminens ; partim condolentis et commiserantis. Unde Basilius, citatus in *Catena, Luc.* XI, 52 : « Hæc vox *væ*, ait, quæ intolerabilibus profertur doloribus, eis convenit, qui paulo post detrudendi erunt in grave supplicium, » puta in mortem et excidium, tum præsens, tum futurum in gehenna. *Væ* ergo præsupponit culpam mortalem ; illi enim intentat minas æternæ damnationis et gehennæ, uti Christus explicat, vers. 33.

Quia clauditis regnum cœlorum ante homines. — *q. d.* Ego jam aperio singulis regnum cœlorum, prædico enim : « Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum ; » quia hoc per Adæ peccatum quatuor millibus annorum clausum, ego morte mea expians Adæ peccatum, jam aperiam, ut qui in me credit, meamque vitam sequitur, illud quasi apertum ingrediatur : quare multi Judæorum prædicatione mea excitati, illud ingredi satagunt. Vos vero, o Scribæ, illos avertitis, cœlumque eis clauditis, tum per vanas et perversas traditiones vestras, quibus illos imbuitis ; nam, ut ait S. Chrysostomus, regnum cœlorum est S. Scriptura, vel beatitudo ad quam illa ducit ; janua est intellectus S. Scripturæ, vel Christus ; clavicularii sunt Scribæ et sacerdotes ; clavis est verbum scientiæ ; apertio est ejus interpretatio : tum quia vestris sceleribus eos scandalizatis, vestroque exemplo in eadem ipsos trahitis ; tum denique quia me calumniando et persequendo, ipsos a me meaque fide, quæ via est ad cœlum, abstrahitis ; ego enim sum ostium, quia per me solum ingressus patet in cœlum, *Joan.* X, 9. Tropologice Origenes : « Claudunt, inquit, regnum cœlorum, qui sine ratione aliquem excommunicant. »

Vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare. — *q. d.* Non sufficit vobis vestra malitia et damnatio, sed in eamdem quoque alios pertrahere satagitis. Hoc gravave est scelus. Si enim doctoris (quales erant Scribæ) est errantes revocare, ait S. Chrysostomus, qui ad salutem tendentes in errorem inducit, is perditus omnino atque pestifer, imo ipsa pestis est ; quare doctor tot gehennas mereatur sibique accersit, quot animas corrumpit et perdit, quia non est doctor et promotor salutis, sed proditor, inquit S. Chrysostomus.

14. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes : propter hoc amplius accipietis judicium. — *q. d.* Væ vobis, Scribæ, quia comeditis, et, ut Syrus, *exeditis*, id est exhauritis substantiam viduarum, dum ab eis emungitis pecunias, vendendo scilicet eis cum sanctitatis simulatione longas publicasque vestras orationes ; hoc est enim quod explicans subdit : « Longas orationes orantes ; » Græce, πρόφασει μακρὰ προσευχόμενοι, id est *prætextu longa orantes*, id est prætextu quod prolixe oretis. Unde Marcus habet, « obtentu longæ orationis ; » Arabicus, *ob causam longitudinis orationum vestrarum*. Ita S. Chrysostomus, Jansenius et alii. Vers. 14. Luc. XX, 47 ; Mar. XII, 40.

Viduarum. — Viduæ enim, ait Chrysostomus, cum careant marito quasi consiliario, facilius decipiuntur, et proniores sunt ad sua largiendum hypocritis sanctitatem præferentibus et promittentibus. Viduæ ad dandum proniores.

Propter hoc amplius accipietis judicium, — hoc est, majorem condemnationem. Unde Syrus vertit, *habituri estis judicium supremum* ; tum quia pauperes viduas expilatis ; tum quia simulatas sanctitatem, cum sitis scelerati ; tum quia, ut ait Chrysostomus, « avaritiam religionis colore depingitis, ut ametur iniquitas, dum pietas existimatur ; » tum quia viduas vestris erroribus et sceleribus imbuitis ; quocirca debetis pœnam proprii peccati, et alienæ ignorantiæ reatum, ait S. Hilarius.

15. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia circuitis mare et aridam, ut faciatis unum proselytum ; et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos. — Pro « hypo- Vers. 15.

cribæ, » Syrus hic et in seq. semper vertit, *acceptores vultus*. *Proselytus* Græce, idem est quod Latine *advena*, vel *adventitius*, qui scilicet ex gentilismo conversus ad Judaismum accedit, venique ad Judæos eorumque Ecclesiam et religionem; Hebr. vocantur גרים *gerim*. Christiani tales vocant neophytos. Scribæ enim satagebant multos Gentiles efficere Judæos, tum ambitionis, um avaritiæ causa, ut suas oblationes augerent. « Mare et aridam, » id est totum orbem, « ut faciatis unum, » quia cum essent inefficaces ad aliorum salutem, multo labore indigebant ad unius conversionem, ait S. Chrysostomus.

Proselytus quid?

Facitis eum filium (id est reum, dignum, obnoxium) gehennæ duplo quam vos. — Græce διπλότερον ὑμῶν, id est duplicius quam vos; quia, ut ait Euthymius, ita natura comparatum est, ut in vitiis discipuli magistros facile superent; « Quia, ut ait Chrysostomus, malo exemplo magistrorum provocati, eis pejores fiunt, præsertim cum ad ea a magistris verbo vel exemplo excitantur. » Rursum, quia multi proselyti, dum vident vestra vitia, revertuntur ad gentilismum et idololatriam. Ita S. Hieronymus. Hic enim relapsus majus et quasi duplex est peccatum.

Vere Origenes : « Sicut, ait, justus secundum numerum justitiarum suarum augetur in gloria, ita peccator secundum numerum peccatorum in pœna. »

Vers. 16. 16. Væ vobis, duces cæci, qui dicitis : Quicumque juraverit per templum, nihil est (ad nihil obligatur); qui autem juraverit in auro templi, debet, — aurum quod juravit et vovit, solvere. Arabicus pro *debet*, vertit *peccavit*, videlicet si non præstiterit id quod juravit. Alii vertunt, *reus est* sui juramenti.

Nota, ex dictis *Matth.* v, 34, Scribas ex eo quod Deus jusserat, ut per se (per Deum) duntaxat jurarent, putasse juramentum factum per creaturas non esse juramentum, nec obligare; sed avaritia excæcati, excipiebant illa quæ oblata Deo illorum loculos implebant quasi hæc sola sanctissima haberentur : unde jure a Christo vocantur « duces cæci. » Arguit enim eos stultitiæ et fraudulentiæ, ait S. Hieronymus, quia putabant magis esse aurum sanctificatum, quam templum sanctificans, ait Interlinearis.

Porro, dicebant Scribæ, sanctiora esse oblata ipso templo, ut homines promptiores facerent ad oblationes quam ad preces, ait Glossa. « Aurum templi » vocat aurum, quod offertur et injicitur in gazophylacium templi, ad alendos ejus ministros, puta sacerdotes, quales erant Scribæ. Ita S. Hieronymus, Beda, Jansenius, Maldonatus et alii. Vere Glossa : « Qui jurat, ait, per creaturam, jurat per divinitatem præsidentem creaturæ. »

Vers. 17. 17. Stulti et cæci : quid enim majus est, aurum, an templum, quod sanctificat aurum. — Ratio hæc Christi clara est, et stoliditatem Scribarum convincit et confutat. Proprie sanctitas est interior virtus et gratia animam sanctificans. Templum vero dicitur sanctum metonymice, quia ad res sanctas, puta ad preces et sacrificia Deo in illo offerenda dedicatum. Hæc ergo externa tantum erat sanctitas, quam templum rebus aliis in se Deo oblatis communicabat et quasi afflabat; quare sanctius erat templum ipsa oblatione templi, ac proinde sanctius magisque obligans erat juramentum factum per templum, quam per aurum in templo oblatum.

18. Et quicumque juraverit in altari (per altare), nihil est (nihil jurat, et ad nihil tenetur); quicumque autem juraverit in dono (per donum) quod est super illud, debet, — donum quod juravit et vovit, solvere; qui enim jurat se oblaturum in altari centum aureos, hoc ipso vovet Deo, cujus est altare, centum aureos. Eadem est ratio altaris quæ templi jam dicta.

19. Cæci : quid enim majus est, donum, an altare, quod sanctificat donum? — Syrus pro *sanctificat*, hic et in seq. vertit *consecrat*; donum enim Deo oblatum proprie non sanctificatur, ut ipsum in se fiat justum et sanctum, sed dicitur sanctificari extrinsece, quia scilicet Deo offertur et consecratur. Vers. 19.

20. Qui ergo jurat in altari (per altare), jurat in eo, et in omnibus (per omnia) quæ super illud sunt; — et consequenter per aurum et donum in altari oblatum; magis ergo tenetur juramento, quam is qui per solum aurum templi juravit. Vers. 20.

Mystice : S. Augustinus, lib. I *Quæst. Evang.*, cap. xxxiv : « Templum et altare est Christus; aurum et donum, laudes et sacrificia in eo et per eum oblata. » Origenes : « Altare, ait, est cor; dona, orare, jejunare, etc., quæ sancta facit cor. »

21. Et quicumque juraverit in templo (per templum), jurat in illo, et in eo qui habitat in ipso. — *q. d.* Qui jurat per templum, jurat per Deum habitantem in templo. Jurat enim per templum, quasi per domum et solium Dei, hoc est, jurat per Deum, qui solium suum habet in templo, ut ibi adoretur et colatur : sacra enim majestas et sanctitas Dei ab hominibus censetur habitare in templo. Unde B. Nilus : « Ecclesiam (templum), inquit, ut cœlum adito. » Vers. 21.

22. Et qui jurat in cœlo (per cœlum : Hebræi enim ב, id est *in*, usurpant pro *per*, præsertim in juramentis), jurat in throno (per thronum) Dei, et in eo (per eum, puta Deum) qui sedet super eum. — Ex communi enim hominum usu et sensu, qui jurat, Deum, qui solus est infallibilis ipsaque increata veritas, vocat in testem sui dicti vel promissi : quare qui jurat per cœlum, per Deum cœli regem et præsidem jurat, eumque in testem vocat. Vers. 22.

23. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentham, et anethum, et cyminum, et reliquistis quæ graviora sunt legis, judicium, et misericordiam, et fidem : hæc oportuit facere, et illa non omittere. — Decimæ enim sunt in lege a Deo sanctæ. Unde R. Achiva in *Pirke avoth*, cap. iii, dicit : « Decimæ sunt murus opum (quia eas tuentur et conservant), traditio est murus legis, votum est murus abstinentiæ, silentium est murus sapientiæ. » Sed Pharisæi nimis minuti et exacti erant in exigendis decimis herbarum lege non expressarum, idque tacite hic taxat Christus. Vers. 23. Luc. xi, 42.

Mentham. — Nota est herba boni odoris, calida et sapida, qua Tramontani carnem jurulentam condiunt.

Anethum. Anethum. — Est herba odorata, de qua Plinius, lib. XVIII, cap. xx : « Anethum, ait, ructus movet; tormina sedat, alvum sistit. »

Et reliquistis quæ graviora sunt legis (scilicet), judicium (id est jus et æquitatem in judicando, injustam ferentes sententiam, ut amicis vel dona offerentibus faveatis, et causam adjudicetis; erant enim ipsi judices, ut dixi cap. v, vers. 22), et misericordiam (quia rigide et crudeliter a viduis et pauperibus exterquetis decimas, oblationes et victimas), et fidem, — id est fidelitatem in dictis, pactis et conventis, vel « fidem » in Deum et Christum ab eo missum; hunc enim negatis, ideoque estis infideles carentes fide, spe et charitate, quæ longe majoris sunt momenti, quæque longe magis Deus a vobis requirit, juxta illud *Michææ* vi, 8 : « Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te, utique facere judicium, et diligere misericordiam, et sollicitum ambulare cum Deo tuo. » « Hæc, » scilicet graviora, judicium, misericordiam, fidem, « oportuit facere » præ cæteris, « et illa » (decimationes herbarum) tamen « non omittere, » utpote lege præcepta vel permissa.

Vers. 24. 24. Duces cæci, excolantes (Græce διυλίζοντες, id est liquantes, defæcantes, a fæcibus expurgantes, sicut per colum, v. g. per linteum guttatim colatur et purgatur vinum, lac, mel, oleum a culicibus aliisque fæcibus insidentibus : unde Apuleius in *Florid. de Gymnosophistis* : « Non illi norunt, ait, arvum colere, vel aurum colare ») culicem, camelum autem glutientes. — Perperam Cajetanus pro « camelum » ponit *asinum*, quod insecti est genus horrisonum sonum edens, unde a Belgis vocatur *horselen*. Nam omnes codices Græci, Latini, Syri et Arabici habent *camelum*, qui recte opponitur culici, tanquam maximum minimo; *q. d.* Si parvus culex in vinum vel potum vestrum inciderit, vinum excolando, et per colum stillatim transmittendo, culicem in colo retinetis et abjicitis, ne eum bibendo hauriatis; interim tamen vastum camelum, ingenti oris rictu fauciumque hiatu dilatato transglutitis. Est proverbium, *q. d.* res minimas, puta decimationes herbarum, utpote vobis lucriferas, exacte curatis, ne quis vos in minimo defraudet; sed interim injustitias, rapinas, aliaque scelera instar cameli grandia et gravia, sine scrupulo committitis; et quasi potando transglutitis, juxta illud *Job* xv, 16 : « Qui bibit quasi aquam iniquitatem. » « Irridet » ergo Christus, ait Hilarius, Scribarum « in colandis culicibus diligentiam, quorum in glutiendis camelis esset incuria. » Irridet, inquam, præposterum Scribarum studium, quod committerent maxima delicta, caventes minima, ait Origenes, quod in rebus minimis essent meticulosi, in maximis securi; in nugis scrupulosi, in solidis sceleribus liberi et audaces; in cæremoniis et lotionibus suis superstitiosi, sed vera religione et charitate vacui, utpote viduas et pauperes excoriantes. Tales etiamnum sunt inter fideles, qui scrupulose recitant rosarium, jejunant in honorem B. Virginis, etc.; interim sine scrupulo luxuriantur, rapiunt, furantur, etc.

Culicem colare, camelum glutire.

Similia adagia idem fere significantia sunt : Fonti aquam detrahis, ut mare impleas; Nudum spolias, ut vestitum ornes; Candelæ lumen adimis, ut soli addas; Leone venaris canem, bove leporem.

Mystice : S. Gregorius per « culicem » accipit Barabbam, per « camelum » vero Christum; sic enim ait, lib. I *Moral.*, cap. vi : « Liquantes culicem, camelum autem glutientes : culex enim susurrando vulnerat, camelus autem sponte se ad suscipienda onera inclinat. Liquaverunt ergo Judæi culicem, quia seditiosum dimitti latronem petierunt; camelum vero glutierunt, quia eum qui ad suscipienda nostræ mortalitatis onera sponte descenderat, extinguere clamando conati sunt. »

25. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia mundatis quod deforis est calicis et paropsidis; intus autem pleni estis rapina et immunditia. — « Paropsides » sunt disci et patinæ, quibus cibus in mensa apponitur. Est parabola in qua Christus hominem vocat calicem et paropsidem; corpus et bona externa vocat id « quod deforis est calicis et paropsidis; » animam et conscientiam vocat id quod intus est, sive interiorem calicis et paropsidis partem, *q. d.* Vos, o Pharisæi, studiose lavatis et mundatis vestras manus, corpora, lances, scyphos, e quibus comeditis et bibitis; at conscientiam vestram repletis rapina omniumque scelerum immunditia, cum tamen conscientiæ puritas maxime sit curanda, utpote quæ sola nos coram Deo mundos efficit, et a qua omnis operum rerumque omnium mundities dimanat : a conscientia enim profluit omnis omnium actionum bonitas vel malitia; quare conscientia mundata cætera mundantur, omniaque illi munda sunt. Sic Apostolus sæpe distinguit hominem interiorem ab exteriore, uti dixi *Rom.* vii, 22. Vers. 25. Luc. xi, 39. Paropsis.

Posset *secundo*, breviter et simpliciter sic exponi, *q. d.* Studiosi estis ut paropsides et calices externos, e quibus editis et bibitis, mundetis; calices vero internos conscientiæ sceleribus feti-

dos et putidos eluere, et per pœnitentiam mundare negligitis; cupitis habere lances mundas et mentem immundam. Hic sensus in idem cum priore recidit, esto calicem et paropsidem proprie accipiat. Verum illa improprie et parabolice hic accipi patet ex vers. 26.

Pleni estis rapina. — « Hoc ipsum, ait S. Chrysostomus, et Prophetæ sæpius prædicaverunt, quod principes eorum rapaces essent, socii furum, in judicando nullam justitiæ rationem, sed munera et retributiones sequerentur. » Lege *Isai.* I, 23 et 24.

Et immunditia. — Legit Interpres in Græco, ἀκαθαρσίας, jam legunt ἀδικίας, id est *injustitia*, vel ἀκρασίας, id est *intemperantia, q. d.* Putatis vos pollui si bibatis ex calice immundo; at non censetis vos pollui intemperantia dum vos inebriatis, cum tamen intemperantia mentem polluat, non autem calix immundus.

Vers. 26. 26. Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id quod deforis est, mundum. — *q. d.* O Pharisæe; qui alios doces, et in te ipso cæcutis, munda prius tuam mentem et conscientiam internam; tunc enim omnia externa tibi fient munda: ex puritate enim mentis, suam puritatem et bonitatem moralem hauriunt omnes actiones et res externæ; sed res externæ, puta calices mundi, non possunt mundare internam mentem ebrietate, rapina aliove scelere maculatam et immundam. Vide dicta vers. 25.

Vers. 27. *Luc.* XI, 44. 27. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ aforis parent hominibus speciosa; intus vero plena sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia.

Vers. 28. 28. Sic et vos aforis quidem paretis hominibus justi, intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate. — Græce ἀνομίᾳ, id est legis prævaricatione, *q. d.* Exterius simulatis legis studium, cum interius eam spernatis et prævaricemini. Apposite Auctor *Imperfecti* apud Chrysostomum: « Dicito mihi, ait, o hypocrita, si bonum est esse bonum, ut quid non vis esse quod vis apparere? Nam quod turpe est apparere, turpius est esse; quod autem formosum est apparere, formosum est esse. »

Porro, « plurimi hodie similes sunt Pharisæis, » ait S. Chrysostomus, et ex eo Titus Bostrenus, in *Luc.* XI, 44, « qui munditiei et ornatus exterioris maximam curam gerunt, animæ vero decoris nullam; quinimo vermibus ac sanie, indicibilique graveolentia, cupiditatibus, inquam, absurdis atque improbis animam replent. »

Vers. 29. *Luc.* XI, 47. Tria peccata in ædificandis sepulcris. Primum. 29. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui (Græce ὅτι, id est *quia*) ædificatis sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta justorum. — Licet enim hoc in se sanctum sit et religiosum, tamen in Scribis erat vitiosum et impium. Triplicem causam dat S. Chrysostomus: *Primo*, non accusat, inquit, opus, sed intentionem; ad pompam enim faciebant, sed quid prodest eis ad pompam laudari ubi non sunt, et ubi sunt (in gehenna) torqueri? *Secundo*, quia sine causa justos honorat qui justitiam spernit, nec possunt Sancti amici esse iis quibus Deus est inimicus. *Tertio*, quia non gaudent Martyres ex iis peculiis honorari, in quibus pauperes plorant; quia scilicet Scribæ eas exigebant a pauperibus quos affligebant, et ob inopiam plorare cogebant, ut iis magnifica sepulcra Prophetis, et magis sibi gloriæ monumenta extruerent. Adde, *quarto* et maxime, taxat hic Christus Scribas ædificantes sepulcra Prophetis, eo quod dum hoc facerent, simul alios majores Prophetas occidebant, aut occidere cogitabant, uti Christum ejusque asseclas, atque hac ratione videbantur ipsi homicidia, imo sacrilegia patrum suorum imitari eisque tacite consentire, dum cum simili occidendi Christum affectu, sepeliebant Prophetas a patribus suis occisos, *q. d.* Sepelitis Prophetas a patribus vestris occisos, similem affectum me occidendi meque sepeliendi habetis: quare apposite sepelitis Prophetas, quos patres vestri occiderunt; sicut latronum filii sepeliunt homines a parentibus occisos, ut latrocinium lateat. Simili enim modo vos consentitis sceleri et propheticidio parentum vestrorum, dum me, qui Prophetarum sum princeps, occidere et sepelire destinatis: idem enim facitis quod patres vestri fecerunt. Ita Origenes, S. Hieronymus, Euthymius et alii, et patet ex sequentibus, præsertim vers. 32, ubi explicans, ait: « Et vos implete mensuram patrum vestrorum. »

Secundum. Tertium. Quartum.

Adde, τὸ « hypocritæ » innuit quod non per veram, sed per fictam pietatem et hypocrisim ædificarint sepulcra Prophetis, scilicet ut per eam tegerent sua scelera, et viderentur esse justi et religiosi legis tutores, ideoque et zelo justitiæ Christum persequi ad necem, quasi legis violatorem et hostem, quæ major, imo duplex erat iniquitas: scilicet prima, machinationis necis Christi; secunda, hypocrisis, quod eam se pie inferre Christo simularent, ut legem et Prophetas a Christi injuria et contemptu (ut ipsi dicebant et mentiebantur) vindicarent. Ita Toletus in *Luc.* XI, 48, ubi hunc sensum innuit Lucas, dicens: « Profecto testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum, quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulcra, » hoc fine, ut videamini religiosi, ideoque pie me persequi et occidere. Sic Antoninus Caracalla, Imperator, cum fratrem suum Getam in sinu matris occidisset, suasum est ei a domesticis, ut ad parricidium hoc velandum et honestandum, Getam inter deos referret; quibus ille: « Sit divus, ait, modo non sit vivus, » teste Spartiano. Ita Scribæ nolebant Christum et Prophetas esse vivos, ne ab eis scelera eorum carperentur: maluerunt ergo eos occidere, et ad scelus tegendum occisos magnifice sepelire, et inter

Antoninus Caracalla fratrem suum Getam a se occisum inter deos retulit.

divos referre. Unde Auctor *Imperfecti*: « Semper, ait, Judæi præteritorum Sanctorum cultores fuerunt, et præsentium contemptores, magis autem persecutores. » Tales etiamnum sunt inter Christianos, qui Sanctos vita functos venerantur, vivos aversantur, utpote qui verbis et exemplis improbos eorum mores sugillant. Hinc illud:

Pascitur in vivis livor, post fata quiescit

Vers. 30. *Luc.* XI, 47. 30. Et dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus (Græce, οὐκ ἂν ἤμεν, id est *non fuissemus*) socii eorum in sanguine Prophetarum. — Id est, non occidissemus Prophetas, nec consensissemus, aut cooperati fuissemus patribus nostris eos occidentibus. Falluntur et mentiuntur: sic enim Christum, Prophetarum principem, occiderunt, eo quod eorum vitia taxaret, utique et Prophetas occidissent, qui eadem taxare solebant.

31. Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia (quod) filii estis eorum qui Prophetas occiderunt. — *q. d.* Vos ipsi de vobis et contra vos testificamini, quod sitis filii homicidarum, imo propheticidarum; ac consequenter quod eumdem cum patribus vestris habetis genium, eamdem indolem, eamdem inclinationem et propensionem, occidendi scilicet Prophetas vestrorum vitiorum castigatores: nam « patrem sequitur sua proles, » pater enim in filium suas inclinationes, dotes et vitia cum semine transfundere solet. Hinc *filii patrissant*. Adde institutionem et exempla parentum, quibus filios ad eadem facienda provocant et impellunt. Quare solent filii actus parentum imitari, ut perficiant id quod parentes inchoarunt. Unde subdit Christus:

32. Et vos implete (Arabicus, *impletis*) mensuram patrum vestrorum, — me scilicet et Apostolos occidendo, sicut patres vestri occiderunt Prophetas, ut mensuram scelerum et cædis Prophetarum ab iis cœptam impleatis. Hæc Christi vox non est imperantis, sed permittentis et prædicentis (1). *q. d.* Non impero, sed permitto certoque prædico, quod vos, o Scribæ et Judæi, me meosque occidendo implebitis mensuram scelerum propheticidiorum, quæ commiserunt patres vestri; quare mensura hac impleta, Deus omnia tam patrum, quam vestra scelera, semel et simul castigabit per extremum excidium quod per Titum et Vespasianum Hierosolymæ et Judææ infliget. Ita S. Chrysostomus: « Occulte, ait, insinuat malitiæ similitudinem. »

Mens a peccatorum dei quæ?

Ex hoc versu, et ex vers. 35 et 36, Theologi docent Deum regnis, rebus publicis, civitatibus et privatis hominibus, certam statuisse et decretavisse peccatorum mensuram, antequam ea plene et perfecte puniat; sed mox, ubi illa completa fuerit, tunc omnia simul plenissime punire. Sic hic Christus expectavit cædem suam suorumque Apostolorum, antequam everteret Jerusalem. Sic, *Genes.* XV, 16, Deus ait Abrahæ: « Necdum completæ sunt iniquitates Amorrhæorum, » sed post 400 annos complebuntur, tumque per Mosen et Josue illos delebo, ac in eorum regionem Hebræos introducam: « Omnis enim gens vel civitas, ait Auctor *Imperfecti*, non cum peccaverint, statim punit eas Deus, sed expectat per multas generationes, et modo mandat, modo minatur, interdum ex parte castigat, ut quanto diutius eos expectaverit, tanto et Dei judicium justius sit, et illorum dignior pœna. Quando autem placuerit Deo perdere civitatem illam aut gentem, videtur omnium generationum præcedentium peccata reddere illis: quoniam quæ illæ omnes generationes merebantur, hæc sola passa est. » Sic Deus jussit Sauli delere posteros Amalec, ob scelera parentum et hostilitatem perpetuam contra Judæos, I *Reg.* XV, 16. Causa est, quod filii et posteri æstimatione civili censeantur esse unum quid cum suis parentibus; hinc merita vel demerita parentum in filios redundant, cum scilicet filii parentum scelera et mores imitantur: tunc enim impleta scelerum mensura a Deo præfinita, ipsi luunt tam sua, quam patrum suorum peccata. Ita interpretes, ac nominatim Abulensis, *Quæst.* CCLIII et CCLIX.

Ratio a priori.

Ubi tamen adverte tunc filios non puniri gravius quam propria eorum peccata mereantur; sed quia ipsi parentum suorum impiorum peccata imitantur, itaque cumulum peccatorum a Deo definitum et designatum implent; hinc fit ut Dei ira in eos deveniat, quæ alioquin in eos tam graviter non sæviisset, nisi parentum peccata ad hunc cumulum conficiendum et integrandum præcessissent. Atque hoc sensu, et hac de causa tunc dicuntur filii luere peccata parentum, quia Deus ad utrosque, et ad utrorumque demerita in puniendo respicit, juxta illud *Deut.* V, 9: « Deus æmulator, reddens iniquitatem patrum super filios, in tertiam et quartam generationem his qui oderunt me, et faciens misericordiam in multa millia diligentibus me. » Vide ibi dicta.

33. Serpentes, genimina viperarum (proles geniti a viperis), quomodo fugietis a judicio gehennæ? — Quo in die judicii ego vos quasi christicidas et deicidas judicabo et condemnabo ad gehennam. Scribas vocat « serpentes » et « viperas, » ob serpentinam et vipeream eorum indolem, astutiam, malitiam nocendi; et se suosque Apostolos occidendi studium. Nam « sicut de viperis nascuntur viperæ, sic de homicidis patribus vos nati estis homicidæ, » ait S. Hieronymus. Vide dicta cap. III, 7. Vers. 33.

34. Ideo ecce ego mitto ad vos Prophetas, et sapientes, et scribas, et ex illis occidetis, et crucifigetis, et ex eis flagellabitis in synagogis vestris, et persequemini de civitate in civi- Vers. 34. *Luc.* XI, 49.

(1) Facilius dici potuit vocem hanc esse figuram quam vocant *concessionem*, qualis illa apud Virgilium est, *Æneid.* IV, 2: Sequere Italiam ventis.

TATEM. — Nota τὸ « ideo, » quod ex versu præced. quasi effectus ex causa elicitur, *q. d.* Quia vos quasi serpentes et viperæ me Messiam vestrum occidetis, ob quod scelus excidemini et ad gehennam condemnabimini, ego misertus vestri, ut hoc excidium et condemnationem a vobis avertam, post mortem meam mittam ad vos meos discipulos et Apostolos, ut vos ad pœnitentiam et fidem in me excitent, sed prævideo quod et hos occidetis, ac hac ratione implebitis mensuram patrum vestrorum, ut ego prædixi vers. 32; quo facto Deus vos exscindet per Titum, et condemnabit ad gehennam, uti jam comminatus sum, et futurum prædixi. Patet ex sequentibus.

EGO MITTO. — Lucas, cap. XI, 49, ait : « Sapientia Dei dixit : Mittam ad illos. » « Sapientia Dei, » scilicet ego ipse Christus, qui sum Dei sapientia, utpote Verbum Patris.

PROPHETAS, ET SAPIENTES, ET SCRIBAS. — Lucas : « Prophetas et Apostolos. » Ita vocat Christus suos discipulos. « Notat, ait S. Hieronymus, varia dona discipulorum Christi : Prophetæ, qui ventura prædicunt; sapientes, qui norunt quando debent proferre sermonem ; scribæ, in lege docti. » Et Hilarius : « Apostoli, ait, revelatione futurorum Prophetæ, Christi agnitione sapientes, legis intelligentia scribæ. »

ET EX ILLIS OCCIDETIS, — uti S. Stephanum lapidando, Jacobum Majorem gladio truncando, *Actor.* XII; Jacobum vero Minorem ex pinna templi præcipitando, teste Eusebio, lib. II, cap. XXIII.

ET CRUCIFIGETIS, — uti S. Simeonem, Hierosolymorum episcopum, successorem S. Jacobi, teste Eusebio, lib. II *Histor.*, cap. XXXII.

ET EX EIS FLAGELLABITIS, — uti Petrum et Apostolos, *Act.* IV et V.

ET PERSEQUEMINI DE CIVITATE IN CIVITATEM, — uti Saulum et Barnabam, *Act.* cap. XIII et XIV.

Tropologice : Origenes, hom. 23 *in Num.* : « Et ego, inquit, hodie si Prophetæ non audiam verba, si monita ejus spernam, lapido Prophetam, et quantum in me est, occido, cujus tanquam mortui verba non audio. »

UT VENIAT SUPER VOS OMNIS SANGUIS JUSTUS, QUI EFFUSUS EST SUPER TERRAM, A SANGUINE ABEL JUSTI, USQUE AD SANGUINEM ZACHARIÆ, FILII BARACHIÆ, QUEM OCCIDISTIS INTER TEMPLUM ET ALTARE. — *q. d.* Ita per vestram malitiam et obstinationem fiet, ut in vestrum caput redundet pœna et vindicta.

OMNIS SANGUIS JUSTUS, — id est justorum, ut vertit Syrus, qui scilicet cæteros homines ad juste sancteque vivendum, tam verbis quam exemplis cohortati sunt. Unde Lucas habet « sanguis Prophetarum; » *Propheta* enim sæpe in Scriptura idem est quod vir justus et sanctus, præsertim qui alios quoque justos et sanctos efficere satagit, uti faciebant Prophetæ. Causam dat S. Augustinus, tract. I *in Psalm.* CXVIII : « Nam malorum imitatio facit, ut non solum sua, sed etiam eorum quos imitati sunt, merita sortiantur. » Porro S. Chrysostomus : « Sicut, inquit, illa quæ meruerunt singulæ generationes præcedentes, illis donata sunt, qui receperunt Christum; ita quæ pati meruerunt præcedentes iniqui, super novissimos Judæos venerunt. »

QUI EFFUSUS EST SUPER TERRAM, A SANGUINE ABEL JUSTI, USQUE AD SANGUINEM ZACHARIÆ. — Quia licet Cain, qui fratrem Abel occidit, non fuerit Judæus gente et genere, fuit tamen Judæus malitia et malæ vitæ exemplo : occidendo enim justum Abel, dedit exemplum Judæis ad hoc sequendum propensissimis, ut simili modo occiderent justos Prophetas. Sic ergo Cain fratricida, non naturalis, sed moralis et symbolicus fuit pater Judæorum, suos fratres, scilicet Christum et Prophetas occidentium. Simili analogia diabolus dicitur pater omnium superborum et impiorum. Quia ergo Judæi Caini fratricidium, etiam postquam divinam in eum ultionem e Scriptura cognovissent, aliorumque qui justos et Prophetas occiderunt, propheticidia plenissime et perfectissime imitati sunt, imo ea superarunt et longe transcenderunt, occidendo Christum Dei Filium ejusque Apostolos ; nec tantum superarunt, sed et omnimode ea consummarunt et impleverunt. Hinc quasi filii eorum spirituales et mystici, dicuntur luituri ipsorum quasi parentum mysticorum scelera, eo modo quo dixi vers. 32, licet non tam proprie, quam filii naturales dicuntur luituri carnalium parentum peccata. Adde quod, licet Cain non fuerit pater, fuit tamen patruus Judæorum : fuit enim frater Seth, ex quo prognatus est Abraham et Judæi. Imo Cain vere fuit avus Judæorum per filias. Nam posteri Seth duxerunt filias Cain, *Genes.* VI, 2, ex quibus prognati sunt Judæi, ait Abulensis, *Quæst.* CCLX. Est hoc probabile, at non certum. Scriptura enim ait duntaxat ex iis prognatos esse gigantes, qui causa fuere diluvii, quo periere; non negat tamen alios quoque ex eis fuisse prognatos. Judæi ergo quia non sanctitatem Seth, sed parricidium Caini, qui fratrem suum justum Abel suam impietatem redarguentem, ut dixi *Genes.* IV, occidit, imitati sunt; hinc non Seth, sed Caini vocantur filii. Unde Cain fuisse typum Judæorum, Abel vero Christianorum, docet Tertullianus, lib. *Contra Judæos*, cap. V, et fuse S. Augustinus, lib. XII, *Contra Faustum*, cap. IX.

Cainus symbolicus Judæorum pater.

Cain typus Judæorum, Abel Christianorum.

Denique fuere qui fratricidium Caini laudarunt, indeque dicti sunt Caiani, de quibus S. Augustinus, lib. *De Hæresibus*, cap. XVIII : « Caiani, ait, propterea sic appellati, quoniam Cain honorant, dicentes eum fortissimæ esse virtutis : simul et Judam traditorem divinum aliquid putant esse, et scelus ejus beneficium deputant, asserentes eum præsciisse quantum esset generi humano Christi passio profutura, et occidendum Judæis propterea tradidisse : illos etiam qui schisma fa-

cientes in primo populo Dei terra dehiscente perierunt, Core, Dathan et Abiron, et Sodomitas colere perhibentur. »

ZACHARIÆ, FILII BARACHIÆ, QUEM OCCIDISTIS INTER TEMPLUM ET ALTARE. — Quæres, quis hic Zacharias ? Triplex est hic sententia. Prima est S. Chrysostomi, hom *De S. Joanne Baptista*, Vatabli, Ariæ Montani, Grasparis Sanchez, et Francisci Riberæ, Præfat, *in Zachariam*, qui censent Zachariam hunc esse illum, qui inter duodecim Prophetas est penultimus hic enim fuit filius Barachiæ ; sed quod occisus sit inter templum et altare, nusquam legimus.

Secunda et verior certiorque est, Zachariam hunc fuisse filium Joiadæ pontificis, qui a Joas, rege ingrato, occisus est immani sacrilegio in loco sanctissimo, scilicet in atrio sacerdotum, quod erat, inter templum, sive Sanctum, et altare holocaustorum : hoc enim altare erat in atrio sacerdotum, II *Paral.* XXIV, 21. Ita Abulensis, *Quæst.* CCXV ; S. Hieronymus, Beda et passim alii cum Jansenio et Maldonato ; Tertullianus, in *Scorpiaco*, cap. VIII, quem audi : « Zacharias inter altare et ædem trucidatur, perennes cruoris sui maculas silicibus assignans. » Licet enim alii Prophetæ post hunc Zachariam a Judæis occisi sint, tamen hic ultimus est cujus S. Scriptura meminit, sive cujus cædem commemorat. Adde : solius Abelis et Zachariæ hujus sanguinis ultionem exprimit S. Scriptura : Abelis, *Gen.* IV, 10 : « Quid fecisti ? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra ; » Zachariæ, II *Paral.* XXIV, 22 : « Qui (Zacharias) cum moreretur, ait : Videat Dominus, et requirat. » « Abelis meminit, ait Chrysostomus, ut ostendat illos ex invidia Christum et Apostolos occisuros, sicut ex invidia Cain occidit Abelem ; Zachariæ vero, quia Sanctus in loco sancto interfectus est. »

Dices : Zacharias hic fuit filius Joiadæ, non Barachiæ. Respondet S. Hieronymus Joiadam alio nomine dictum fuisse Barachiam, forte quod Barachias Hebr. significat *benedictum Domini* ; talem autem fuisse Joiadam virum sanctissimum liquet. Unde S. Hieronymus addit : « In Evangelio quo utuntur Nazareni, pro filio Barachiæ, *filius Joiadæ* reperimus scriptum. »

Tertia est, Zachariam hunc esse patrem Joannis Baptistæ, quem tradunt occisum esse a Judæis, eo quod Christi prædicarit adventum, dicens in suo Cantico : « Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis : præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus ; » quodque Joannem filium suum ab Herode infanticida quæsitum ad necem, ob mirabilia quæ in ejus nativitate acciderant, neci subduxerit et absconderit. Hic enim Zacharias fuit ultimus Prophetarum : nam Joannes ejus filius magis fuit index præsentis Christi, quam Propheta futuri. Rursum hunc Zachariam, fuisse filium Barachiæ testatur S. Hippolytus Martyr, citatus a Nicephoro, lib. II *Histor.*, cap. III. Rejicit hanc sententiam S. Hieronymus velut apocrypham ; sed tamen eamdem tradunt asseruntque S. Cyrillus contra Anthropomorphitas, Petrus Alexandrinus, in *Regul. Eccles.*, can. 3; S. Epiphanius, lib. *De Vita et obitu Prophet.*; Baronius, in *Apparatu Annal.*; S. Thomas, in *Catena*; Dionysius Carthusiensis et Franciscus Lucas hic, ac Christophorus a Castro, Præfat. *in Zachariam*. Addunt Origenes, Theophylactus, Euthymius hic, et S. Basilius, hom. *De humana Christi generatione*, Zachariam hunc a Judæis occisum esse, eo quod B. Virginem post partum Christi, quasi virginem inter virgines in templo collocasset. Quod si verum est, Zacharias fuit victima virginitatis, quia pro virginitate B. Mariæ martyr occubuit. Hoc tamen difficile est creditu ob rationes quas adducit Baronius et Abulensis hic, *Quæst.* CCLV (1).

36. AMEN DICO VOBIS, VENIENT HÆC OMNIA SUPER GENERATIONEM ISTAM. — *q. d.* Horum scelerum vindicta corripiet Judæos hujus ætatis, qui post paucos dies me occident meosque Apostolos persequentur; ideoque post paucos annos a Tito et Romanis excidentur.

37. JERUSALEM, JERUSALEM, QUÆ OCCIDIS PROPHETAS, ET LAPIDAS EOS QUI AD TE MISSI SUNT, QUOTIES VOLUI CONGREGARE FILIOS TUOS, QUEMADMODUM GALLINA CONGREGAT PULLOS SUOS SUB ALAS, ET NOLUISTI ! — Ingeminat « Jerusalem » ad vehemens pathos compassionis, doloris et deplorationis. Duplicatio miserentis est et valde diligentis, *q. d.* O Jerusalem, civitas Dei, præ omnibus urbibus ab eo electa et dilecta, quam ipse tot gratiis et beneficiis ornavit, lege, templo, doctrina, sacerdotio, regno, Prophetis, miraculis dotavit, tu his omnibus ingrata semper extitisti, Prophetas ejus occidisti, et mox me Dei Filium meosque Apostolos occides. Quocirca facta est civitas scelerata, perdita, exitio et incendio Romanorum a Deo destinata. Per civitatem, cives, sive cœtum civium, ac præsertim magistratuum et sacerdotum (hi enim Prophetas et Christum occiderunt) intelligit : non enim saxa, sed homines plangit, patris affectu, ait S. Hieronymus.

QUÆ OCCIDIS PROPHETAS. — Quæ scilicet eos vis occidere, ait Chrysostomus, quæ hoc titulo, æque ac scelere cæteras urbes et gentes antecellis, imo gloriaris, quod Prophetas a Deo missos ad castigandum tuos mores et vitia, occidas. Unde Christus, *Luc.* XIII, 33, ait : « Non capit Propheta perire extra Jerusalem, » *q. d.* Proprium Hierosolymæ opus est occidere Prophetas.

QUOTIES VOLUI, et olim per Prophetas, et

(1) Hodierni multi, inter quos Dr Sepp, opere cit. t. II, p. 57, censent verba Christi hic prophetico sensu esse intelligenda, quasi diceret : *Quam occidetis*; Zachariam autem esse illum, de quo Josephus, lib. IV *De Bello Judaico*, cap. V, filium Baruch, seu Barachiæ (ברכיה, id est *Jehovah*, τῷ Baruch addito, Hebræorum more), et a Zelotis in templo occisum, paulo ante Hierosolymæ excidium.

nunc per me et Apostolos, «congregare» in sinum meum, et ad unum Deum unamque ejus fidem et cultum reducere, «filios tuos,» id est cives tuos in varios errores dispersos et in gehennæ pericula sese præcipitantes : « Nihil enim adeo dispergit ut peccatum, et nihil ita ad Deum aggregat sicut virtus,» ait Theophylactus. « Quemadmodum gallina congregat pullos suos, » in diversa vagantes, «sub alis» ut eos foveat, calefaciat et a milvis defendat.

Christus similis gallinæ. Primo. Gallinæ in pullos amor sollicitus.

Comparat Christus se suumque amorem, providentiam et sollicitudinem salvandi Judæos gallinæ pullos sub alis foventi : *Primo,* quia gallinæ præ aliis avibus ferventi amore diligunt pullos suos, et eximiam circa eos habent providentiam et protectionem, ait Chrysostomus : hinc assidue gallina gemit et clocitat, ut etiamsi pullos non videas, matrem tamen ex voce et singultu agnoscas; cum passeres, hirundines, ciconias cæterasque aves non agnoscas esse matres, nisi dum pullis in nido incubant. Sic Christus summo amore dilexit nos, «factus ipsemet tandem quasi terrena et domestica avis, » ait S. Hilarius, assidue per omnem vitam pro nobis sollicitus, docens, dolens et gemens, ut nos salvaret.

Secundo. Infirmatur pro pullis gallina.

Secundo, nec passeres, nec turdi, nec anates, nec aliæ aves sic infirmantur cum pullis suis, sicut gallina, in qua « raucescit vox, ait S. Augustinus in *Psal.* LVIII, fit hispidum totum corpus, demittuntur alæ, laxantur plumæ, et vides circa pullos nescio quid ægrotum, et ea est materna charitas, quæ invenitur infirmitas, » etc. Sic Christus « congregavit omnes gentes, tanquam gallina pullos suos, qui infirmatus est propter nos, accipiens carnem a nobis, id est a genere humano, crucifixus, contemptus, alapis cæsus, flagellatus, ligno suspensus, lancea vulneratus. Ergo hoc maternæ infirmitatis est, non amissæ majestatis, ut ex eo quod nobiscum communicavit infirmitatem, solveret nostram iniquitatem.»

Tertio, idem S. Augustinus, in *Psal.* XC, ad illa : « Et sub alis ejus sperabis; » et ex S. Augustino fusius Aldrovandus, in *Gallina* : « Si gallina, ait, protegit pullos suos sub alis, quanto magis tu sub alis Dei tutus eris, et adversus diabolum et angelos ejus, quæ aereæ potestates, tanquam accipitres circumvolitant, ut infirmum pullum auferant! etc. Erit enim nobis tanquam gallina protegens pullos suos; non est enim injuriosum nomen gallinæ. Nulla sic avis infirmatur cum pullis suis, quomodo gallina. Attendat charitas vestra : hirundines, passeres et ciconias videmus extra nidos suos, nec cognoscimus utrum fœtus habeant; at gallinam cognoscimus in infirmitate vocis et in relaxatione plumarum, tota mutatur a fœtu pullorum; quia illi infirmi sunt, infirmam sese facit. Quia ergo et nos infirmi eramus, infirmam se fecit sapientia Dei, quia Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, ut sub alis ejus speremus. »

Quarto, gallina voce fracta, quassa, lassa et languida, per omnia accommodat se parvulis suis. Sic et Christus. « Ovum ergo nostrum, id est spem nostram sub alis illius gallinæ ponamus, » ait S. Augustinus, serm. 29 *De Verbis Domini secundum Lucam.* « Vere enim languores nostros ipse tulit, et peccata nostra ipse portavit, » *Isai.* LIII.

Quinto, Græce hic est ἔρωδιος, quæ vox, et avem in genere, et gallinam in specie significat : aptius tamen Noster vertit *gallina* quam *avis.* Nam, ut ait S. Augustinus, « Mirus est amor omnibus fere avibus ad confovendos et protegendos pullos, sed præcipue gallinis, quæ pullos colligunt sub alas, id est summo cum desiderio et sollicitudine eos fovent. »

Sexto, gallina cum ramo rutæ sub alis, hieroglyphicum est securitatis, ait Pierius, et ex eo Aldrovandus; siquidem Afranius, in iis quæ de re agraria Constantinus Cæsar colligi mandavit, ait gallinas a fele tutas fore, si rutæ sylvestris ramusculus sub ejus alam applicetur. Quin Democritus etiam tradit eo præsidio munitas, neque a vulpibus, neque ab infesto quopiam alio animali contingi. Hanc securitatem imo longe majorem suis præstat Christus.

Septimo, gallina symbolum est fœcunditatis. Ipsa enim sæpe quotidie ovum parit, et aliquando gemina singulis diebus, atque ex uno ovo subinde duos pullos excludit. Quid fœcundius Christo?

Rursum gallus et gallina sunt symbolum vigilantiæ et custodiæ. Quid vigilantius Christo? Hæc Aldrovandus in *Gallina.*

Tropologice : gallina est Ecclesia ejusque sacerdotes; nam, ut ait Auctor *Imperfecti,* « Sicut gallina habens pullos, vocando illos non cessat, ut assidua voce vagositatem corrigat pullorum : sic et sacerdotes in doctrina cessare non debent, ut studio et assiduitate doctrinarum suarum, negligentiam populi errantis emendent. Et quemadmodum gallina habens pullos, non solum suos calefacit, sed etiam cujusque volatilis filios exclusos a se diligit quasi filios suos; ita et Ecclesia, non solum Christianos suos studet vocare, sed sive Gentiles, sive Judæi, si suppositi illi fuerint, omnes fidei suæ calore vivificat, et in baptismo regenerat, et in sermone nutrit, et materna diligit charitate. »

Octavo, extat emblema gallinæ, cum lemmate : « Nil Christo triste recepto, » estque hoc :

Bruma fremebat atra, pennas gallina reliquit,
Frigus ut a natis pelleret, atque obiit :
Hinc, Medea ferox, hinc, Progne, discite : nempe hæc
Bis vitam pullis præbuit, ac moritur.

Nono, gallinam ejusque ova esse medica, ac valere ad sistenda menstrua, ad fœtum mortuum ex utero educendum, ad ignem sacrum, ad scabiem, ad fistulas, ad dolores oculorum, ad podagram, ad ambusta aliosque morbos docet

idem Aldrovandus. Sic medicus animarum et infirmitatum omnium efficacissimus est Christus.

Decimo, gallina, cum de se agitur, sibique soli a milvo, fele vel cane metuit, fugit; si vero pullis metuat, illos sub alas colligens, vindicare ab injuria omni ope nititur, et supra quam vires patiuntur, sæpe alis, rostro, pedibus totoque corpore dimicat. Ita Oppianus, lib. III *De Venat.* Sic Christus pro nobis contra diabolum et peccatum usque ad mortem, et mortem crucis, certavit.

Et noluisti, — quia Prophetas et me internecino odio ad mortem persequeris, nec permittis cives tuos ad me et Deum suum converti. Maxime enim Scribas et magistratus alloquitur uti dixi.

38. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. — « Domus, » id est templum, ait S. Hieronymus et Theophylactus, aut potius urbes Jerusalem, et tota regio, puta Judæa, in pœnam tantæ ingratitudinis et tot scelerum exscindetur et desolabitur a Deo per Titum et Romanos, ut ipsa fiat « deserta, » et ut talis relinquatur deseratúrque, tum a suis incolis et civibus, tum a Deo, tum a me meoque patrocinio, ait S. Chrysostomus : nam hoc ultimum innuit particula rationalis « enim, » quæ sequitur vers. seq. Alludit ad illud, *Jerem.* XII, 7 : « Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam. » Jerusalem enim derelicta a Deo, facta est synagoga Satanæ, ideoque præda aquilæ Romanæ, puta Titi et Vespasiani, qui Judæos partim occiderunt, partim captivos abduxerunt, partim per totum orbem disperserunt.

39. Dico enim (Lucas : « dico autem; » in Scriptura enim sæpe *enim* et *autem* inter se commutantur) vobis : Non me videbitis amodo (ex hoc tempore) donec dicatis : Benedictus qui venit in nomine Domini. — Τὸ « enim » probat id quod dixit, *q. d.* Dixi quod « relinquetur domus vestra deserta » a me, et consequenter a Deo Patre meo, quia in pœnam vestræ incredulitatis, qua me docentem et miracula patrantem agnoscere noluistis quasi Messiam, ego me a vobis subducam in cœlum, ut me amplius non sitis visuri in terra usque ad diem judicii, quo ego vestram incredulitatem condemnabo. Nonnulli hunc versum accipiunt de solemni Christi ingressu in Jerusalem, cum in die Palmarum Judæi ei acclamarunt : « Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini. » Verum id dici nequit : jam enim ingressus ille præterierat, ut patet cap. XXI, 1 et seq. Hæc enim dicta sunt a Christo post Dominicam Palmarum, tribus diebus ante suam mortem et crucem, scilicet die martis post Dominicam Palmarum, uti dixi in Chronotaxi. Ita passim Patres et interpretes.

Dico ergo, *primo,* loqui Christum de fine mundi et die judicii, *q. d.,* inquit S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.,* cap. LXXV : Vos, o Scribæ, qui assidue mihi contradicitis et calumniamini me non esse Messiam et Dei Filium, sed in Beelzebub ejicere dæmonia, « non me videbitis amodo, » id est post breve hoc tempus paucosque dies, quibus in hac carne usque ad mortem meam vobiscum versabor (quia ingrati et indigni estis mea doctrina, gratia, salute), usque ad diem judicii, quando vel inviti cogemini me Messiam Dei Filium judicemque vestrum omniumque hominum agnoscere, ac « Hosanna, » quod jam in pueris et turbis subsannastis, cap. XXI, vers. 16, si non ore, certe animo et mente inviti dicetis : tunc enim videbitis me fuisse et esse benedictum illum, qui venit in nomine Domini, scilicet qui fuit missus a Deo Patre, ad redimendum et salvandum omnes homines; tumque me ut talem colere, revereri et adorare debebitis. Tunc enim, ait Glossa, confitebuntur Dei Filium, quem nunc crucifixerunt.

Potest, *secundo,* hic locus accipi de Judæis, qui in fine mundi per Eliam ad Christum convertentur, ideoque Christum paulo post ad judicium venturum agnoscent ut Messiam, a Domino benedictum, *q. d.* Vos, o Judæi, non vultis me agnoscere ut Messiam atque ut pseudomessiam persequimini usque ad necem et cruorem; at filii et posteri vestri me ut talem in fine mundi agnoscent et colent, ideoque illos mea gratia et gloria donabo, vos vero ad gehennam condemnabo, quæ insignis erit mea laus, decus et gloria, vestrum vero dedecus, probrum et exitium sempiternum. Hoc enim stimulo pungit dura et incredula Judæorum corda. Prædictum id fuit ab Osee, cap. III, 4 et seq., quo hic alludit Christus, ait enim : « Quia dies multos sedebunt filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine ephod, et sine teraphim; et post hæc revertentur filii Israel, et quærent Dominum Deum suum, et David regem suum, et pavebunt ad Dominum, et ad bonum ejus in novissimo dierum. » Vide ibi dicta.